

Je Sväté písmo naozaj inšpirované Bohom?

Jozef Duháček

5. júla 2024 ✝ Cirkev

Viera v inšpirované knihy u Židov

Viera v posvätný charakter niektorých kníh je stará ako hebrejská literatúra. Mojžiš a proroci sa podujali zapísať časť posolstva, ktoré im odovzdal Boh a tak ho odovzdať Izraelu od Boha. Prorok, či už hovoril alebo písal, bol Židmi považovaný za oprávneného vykladača Božích myšlienok a nariadení. Bol nazývaný „Boží muž“, „muž Ducha“ a okolo Chrámu a Písma sa uskutočnila náboženská a národná obnova židovského národa po návrate z vyhnanstva. Filón z Alexandrie hovorí o „svätých knihách“, „posvätnom slove“ a „najsvätejšom písme“. Flavius Josephus (37 – 95 po Kr.) svedčí ešte jasnejšie a práve v jeho spisoch sa prvýkrát stretávame so slovom inšpirácia (epipnoia). Hovorí o dvadsiatich dvoch knihách, ktoré Židia oprávnenne považujú za božské a pre ktoré sú v prípade potreby pripravení zomrieť (Contra Apion., I, 8). Od chvíle, keď boli Židia rozohnaní po svete, bez chrámu, bez oltára, bez kňazov, táto viera zmocnela a nahradila všetko ostatné.

Ilustračný obrázok, zdroj: rawpixel.com

Viera v inšpirované knihy u kresťanov

Evanjelium neobsahuje žiadne explicitné vyhlásenie o pôvode a hodnote Písma, ale vidíme, že Ježiš Kristus Písmo používal ako Slovo Božie. Čítame o tom v štvrtom evanjeliu (5,39 a 10,35). Slová Písmo, Slovo Božie, Duch Boží sa vo výrokoch a spisoch apoštolov používajú často (Rim 4,3; 9,17). Len svätý Pavol sa viac ako osemdesiatkrát odvoláva na tie Božie výroky, ktorých strážcom bol Izrael (porov. Rim 3,2).

Presvedčenie prvých kresťanov nebolo dôsledkom slepo prijatej a nikdy nepochopenej židovskej tradície. Svätý Peter a svätý Pavol uvádzajú dôvod, prečo je celé Písmo inšpirované Bohom (theopneustos) (2Pt 1,20–21; 2Tim 3,16). Tradícia verne zachováva apoštolskú vieru v božskú inšpiráciu Písma. Cirkev pri viacerých príležitostiach definovala inšpiráciu kánonických kníh ako článok viery (pozri Denzinger, Enchiridion, 1787). A aj každá kresťanská sekta, ktorá chce byť kresťanská, verí v inšpiráciu Písma, hoci ju chápe viac či menej správne.

Hodnota tejto viery

Samotná história dokazuje, že Židia a kresťania v inšpiráciu Biblie vždy verili. Ale akú hodnotu má táto viera? Potvrdzujú ju dôkazy racionálneho aj dogmatického poriadku. Tí, ktorí ako prví v Biblii rozpoznali nadľudské dielo, zakladali svoje poznanie na svedectve prorokov, Krista a Apoštolov, ktorých božské poslanie bolo dostatočne preukázané bezprostrednou skúsenosťou alebo históriou. K tomuto čisto racionálnemu argumentu možno pridať autentické učenie Cirkvi. Katolík si môže nárokovať túto dodatočnú istotu bez toho, aby sa dostal do začarovaného kruhu, pretože neomylnosť Cirkvi v jej učení sa dokazuje nezávisle od inšpirácie Sv. písma.

Povaha inšpirácie

Pre určenie povahy biblickej inšpirácie má teológ k dispozícii trojitý zdroj informácií: údaje Tradície, pojem inšpirácie a konkrétny stav inšpirovaného textu. Ak chce dosiahnuť prijateľné výsledky, zohľadní všetky tieto prvky. Čisté špekulácie môžu ľahko skončiť teóriou nezlučiteľnou s textami. Na druhej strane literárna alebo historická analýza tých istých textov, ak je ponechaná iba na vlastné zdroje, ignoruje ich božský pôvod. Napokon, ak údaje z Tradície potvrdzujú skutočnosť inšpirácie, neposkytujú nám úplnú analýzu jej povahy.

Teológia, filozofia a exegéza musia postupovať spoločne. Pozitívna teológia poskytuje východiskový bod vo svojich tradičných formuláciách: Boh je autorom Písma, inšpirovaný pisateľ je orgánom Ducha Svätého, Písmo je Slovo Božie. Špekulatívna teológia tieto vzorce preberá, analyzuje ich obsah a vyvodzuje z nich svoje závery. Týmto spôsobom svätý Tomáš, vychádzajúc z tradičného konceptu, ktorý robí svätopisca orgánom Ducha Svätého, vysvetľuje podriadenosť schopností svätopisca pôsobeniu Inšpirátora filozofickou teóriou inštrumentálnej príčiny (Quodl., VII, Q. vi, a. 14, ad 5um). Aby sa však predišlo akémukoľvek riziku zablúdenia, špekulatívna teológia sa musí neustále ohliadať na exegézu. Katolík, ktorý chce urobiť správnu analýzu biblickej inšpirácie, musí mať pred očami, že:

– „Tieto knihy považuje Cirkev za posvätné a kánonické nie za to, že ich vytvorila len ľudská práca, a následne schválené jej autoritou nielen preto, že obsahujú zjavenie bez omylu, ale preto, že napísané pod inšpiráciou Ducha Svätého majú za autora Boha a ako také boli odovzdané Cirkvi.“ (I. Vat. koncil – *De Fide*)

– „Sám Duch Svätý svojou nadprirodzenou mocou podnietil a pohlol pisateľov Biblie k písaniu a pomáhal im pri písaní takým spôsobom, že si pojali za úmysel a rozhodli sa verne spísať, a presným jazykom, s neomylnou pravdou zaznamenať všetko, čo Boh prikázal a nič iné. Bez toho by Boh nebol autorom celého Písma.“ (Encykl. Provid. Deus).

Katolícky pohľad

O inšpirácii možno hovoriť **v Bohu**, ktorý ju človeku vnuká; **i v človeku**, ktorý je jej objektom; **i v texte**, ktorý je jej cieľom.

Inšpirácia **v Bohu** je úkonom *ad extra*, ako hovoria teológovia; a teda je spoločný pre tri Božské Osoby. Privlastňuje sa však Duchu Svätému. Nie je to jedna z tých milostí, ktorých bezprostredným a podstatným cieľom je posvätenie človeka, ktorý ich prijíma (svätopisca v tomto prípade), ale je to jedna z tých chariziem alebo *gratis datae*, ktoré sú udeľované predovšetkým pre dobro iných.

Inšpirácia v **človeku**, ktorému je udelená táto milosť, ovplyvňuje vôľu, inteligenciu a všetky výkonné schopnosti spisovateľa. Bez podnetu, ktorý dostala vôľa pisateľa, si nemožno predstaviť, žeby Boh mohol stále zostať hlavnou príčinou vzniku Písma. Keby Boh nepodnietil vôľu človeka, iniciatíva by šla od človeka. Sv. Peter je jednoznačný: „Lebo prorocstvo nikdy nevzišlo z ľudskej vôle; ale pod vedením Ducha Svätého prehovorili ľudia poslaní od Boha“ (2Pt 1,21). Podľa encykliky *Prov. Deus*, „Boh podnietil a pohol posvätných spisovateľov, aby sa rozhodli napísať všetko, čo Boh chcel, aby napísali“ (Denz., 1952). Teológovia diskutujú o tom, či Boh hýbe vôľou priamo alebo skrze nejaké tretie motívy, ale zhodujú sa že Duch Svätý môže pôsobiť na vôľu posvätného pisateľa.

Čo sa stane s ľudskou slobodou pod vplyvom Božej inšpirácie? V princípe sa uznáva, že Inšpirátor môže človeku zobrať silu odmietnuť, ale oveľa častejšie sa tvrdí, že Inšpirátor, ktorému nechýbajú prostriedky na získanie nášho súhlasu, rešpektuje slobodu svojich nástrojov. Inšpirácia, ktorá nie je sprevádzaná zjavením, ktorá je prispôbená bežnému fungovaniu schopností ľudskej duše, ktorá môže určovať vôľu inšpirovaného spisovateľa skrze motívy ľudského poriadku, nevyžaduje nutne, aby si ju jej objekt uvedomoval. Ak prorok a autor Apokalypsy vedia a hovoria, že ich pero vedie Boží Duch, zdá sa, že iní biblickí autori boli skôr vedení „nejakým tajomným vplyvom, ktorého pôvod buď nepoznali, alebo ho jasne nerozpoznali“. (Sv. Augustín, sv. Tomáš).

Väčšina teológov však pripúšťa, že spisovateľ si bol zvyčajne vedomý svojej vlastnej inšpirácie. Inšpirácia nemusí nevyhnutne znamenať extázu, ako si myslel Filón a neskôr aj montanisti. Niektorí ortodoxní apologéti druhého storočia (Athenagoras, Teofil z Antiochie, sv. Justín) boli pri opise biblickej inšpirácie do istej miery ovplyvnení predstavou veštenia, ktoré bolo vtedy bežné medzi pohanmi a skĺzali do predstavy biblického pisateľa ako čisto pasívneho sprostredkovateľa, niečo v štýle delfskej Pýthie. Boží zásah, ak si ho človek uvedomuje, môže určite naplniť ľudskú dušu určitou bázňou; ale neuvrhne ho automaticky do stavu delíria.

Prinútiť človeka, aby písal, neznamená brať na seba zodpovednosť za napísaný text a vôbec to neznamená stať sa autorom toho textu. Ak si Boh nárokuje Písmo ako svoje vlastné dielo, je to preto, že do svojej moci priviedol aj intelekt inšpirovaného pisateľa. Nesmieme si však predstavovať Inšpirátora ako vkladá do mysle inšpirovanej osoby hotovú knihu. Ba ani nemusí nevyhnutne odhaliť obsah diela, ktoré má byť vytvorené. Cieľom inšpirácie nie je naučiť posvätného pisateľa niečo nové, ale umožniť mu písať s Božskou autoritou. Autor Skutkov apoštolov teda rozpráva o udalostiach, ktorých sa sám zúčastnil, alebo ktoré s ním súviseli. Je vysoko pravdepodobné, že väčšinu výrokov z Knihy prísloví poznali orientálni mudrci už skôr, ako boli zapísané v inšpirovanom spise.

Boh, keďže je hlavnou príčinou, keď inšpiruje spisovateľa, podriaďuje všetky jeho kognitívne schopnosti, aby ho primäl uskutočniť kroky, ktorými by prirodzene prešiel človek – autor, ktorý má v prvom rade plán napísať knihu, potom si zhromaždí materiál, podrobí ho kritickému preskúmaniu, usporiada, začlení do svojho plánu a nakoniec ich poznačí znakom svojej osobnosti – tzn. vlastným osobitým štýlom. Milosť inšpirácie neoslobodzuje spisovateľa od osobnej námahy, ani nezaručuje umeleckú dokonalosť jeho diela. Autor Druhej knihy Machabiejcov a svätý Lukáš hovoria čitateľovi o tom, ako veľmi sa snažili zdokumentovať svoju prácu (2Mach 2,24–33; Lk 1,1–4).

Nedokonalosť diela treba pripísať nástroju. Boh môže, samozrejme, pripraviť tento nástroj vopred, ale v čase, keď ho používa, zvyčajne nerobí žiadne zmeny v jeho schopnostiach. Keď Stvoriteľ aplikuje svoju moc, robí to spôsobom, ktorý je v súlade s prirodzenou činnosťou týchto schopností. Svätý Tomáš (II-II:171:2 a II-II:174:2 ad 3um) nazýva intelektuálny pohyb, ktorým sa Boh dotkol svätopisca svetlom, osvietením. Tento pohyb je zvláštnou nadprirodzenou účasťou na Božom svetle, na základe ktorej pisateľ vytvoril presne to dielo, ktoré si želá Duch Svätý napísať. Vďaka tejto pomoci inšpirovaný spisovateľ s istotou posudzuje nielen vhodnosť knihy, ktorú má napísať, ale aj pravdivosť detailov a celku. Avšak nie všetci teológovia presne rovnakým spôsobom analyzujú vplyv tohto svetla inšpirácie.

Vplyv Ducha Svätého musel účinkovať aj na pamäť, predstavivosť a dokonca aj na ruku, ktorou tvoril písmená. Či už tento vplyv vychádza bezprostredne z činnosti Inšpirátora, alebo skrze nejaké iné činitele, či bola pozitívna alebo len negatívna nie je podstatné. Existuje zhoda v názore, že jej cieľom je odstrániť všetky chyby z inšpirovaného textu. Nemožno poprieť, že inšpirácia sa tak či onak, a pokiaľ je to potrebné, rozširuje na všetkých, ktorí skutočne spolupracovali na zostavovaní posvätného textu, najmä na asistentov, pisárov alebo sekretárov, ak inšpirovaná osoba nejakých mala.

V tomto svetle sa hagiograf už nejaví ako pasívny a inertný nástroj, naopak, jeho schopnosti sú povýšené do služby vyššej moci, ktorá je síce odlišná, no predsa je dôverne prítomná a vnútorná. Človek sa tak stáva vykladačom Boha bez toho, aby stratil čokoľvek zo svojho osobného života, zo svojej slobody či dokonca zo svojej spontánnosti (keďže sa môže stať, že si neuvedomuje silu, ktorá ho vedie ďalej). Taký je teda najkomplexnejší pojem Božskej inšpirácie.

Inšpirácia nie je ničím iným ako samotným biblickým textom. Tento text bol Bohom, ktorý ho vnukol, **určený pre všeobecnú Cirkev**, aby mohol byť autenticky uznaný ako Jeho písané slovo. Toto určenie je nevyhnutné. Bez neho by sa kniha, aj keby bola inšpirovaná Bohom, nemohla stať kánonickou; nemala by väčšiu hodnotu ako súkromné zjavenie. Preto je každý spis z neskoršieho obdobia *ipso facto* odsúdený na vyňatie z kánonu. Dôvodom je, že verejné zjavenie bolo dokončené smrťou všetkých apoštolov. Oni jediní mali poslanie pod vedením Ducha Sv. sformulovať Kristovo učenie. Keďže Biblia je Slovo Božie, možno povedať, že každý kánonický text je pre nás Božím ponaučením, zjavením. Aj z tohto dôvodu je jasné, že inšpirovaný text sa nemôže myliť. To, že Biblia neobsahuje chyby, je nepochybným a pevným učením Tradície. Celá biblická apologetika spočíva práve v spoliehaní sa na túto výnimočnú výsadu.

Konštitúcia posledného koncilu *Dei Verbum* hovorí: Bohom zjavené pravdy, písomne vyjadrené a zachované vo Svätom písme, boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého. Svätá matka Cirkev na základe apoštolskej viery považuje všetky knihy Starého a Nového zákona i všetky ich časti za posvätné a kánonické, pretože, napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. Jn 20,31; 2Tim 3,16; 2Pt 1,19–21; 3,15–16), majú za pôvodcu Boha a ako také boli odovzdané Cirkvi. Na napísanie posvätných kníh si Boh vyvolil ľudí a použil ich tak, že oni uplatnili svoje schopnosti a sily, no On účinkoval v nich a skrze nich, aby napísali ako skutoční autori všetko to a len to, čo On sám chcel.

Kedže teda všetko, čo tvrdia inšpirovaní autori, čiže svätopisci, sa má pokladať za tvrdenie Ducha Svätého, treba vyhlásiť, že knihy Písma isto, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu. A teda „celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v

spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo.“ (2Tim 3,16–17 gr.).

Zhrnieme to teda takto:

- Inšpirácia sa týka iba pôvodného nezmeneného textu, tak ako opustil pero posvätných spisovateľov.
- Keďže pravda a omyl sú vlastnosti súdu (predikátu), musíme sa zaoberať iba tvrdeniami posvätného pisateľa. Ak svätopisec niečo tvrdí, je povinnosťou exegéty objaviť význam a rozsah; či vyjadruje svoje názory alebo názory iných; či v citovaní iného schvaľuje, neschvaľuje, či zachováva mlčanie atď.
- Úmysly spisovateľa je treba zistiť zo zákonitostí jazyka, v ktorom píše, a preto musíme brať do úvahy literárny štýl, ktorý použil. Všetky štýly sú kompatibilné s inšpiráciou, pretože sú to všetko legitímne spôsoby vyjadrenia ľudského myslenia. Sv. Augustín (De Trinitate, I, 12), hovorí: „Keď dal Boh ľuďom napísať knihy, nechcel, aby ich písali vo forme odlišnej od tej, ktorú používajú.“ Preto treba rozlišovať medzi tvrdením a výrazom; pomocou druhého sa dostávame k prvému.
- Tieto všeobecné princípy sa majú aplikovať na rôzne knihy Biblie, *mutatis mutandis*, podľa povahy ich obsahu, podľa osobitného účelu, pre ktorý ich autor napísal, podľa tradičného vysvetlenia, ktoré sa o nich podáva a tiež podľa rozhodnutí Cirkvi.

Chybné a Cirkvou odsúdené názory katolíckych autorov

- Schválenie, ktoré Cirkev dáva iba ľudskému písaniu, samo osebe nemôže z neho urobiť inšpirované Písmo. Opačný názor, ktorý zastával Sixtus zo Sieny (1566), neskôr Movers a Haneberg v 19. storočí, bol odsúdený vatikánskym koncilom.
- Biblická inšpirácia – napríklad v historických knihách – nie je len obyčajnou pomocou poskytovanou inšpirovaným pisateľom, aby im zabránila v omyle, ako si myslel Jahn (1793), Holden a pravdepodobne aj Richard Simon. Aby text mohol byť Písmom, nestačí, „aby obsahoval zjavenie bez omylu“ (Conc. Vatic., Denz., 1787).

Kniha zložená len z ľudských zdrojov by sa nestala inšpirovaným textom, aj keby ju potom schválil Duch Svätý. Toto následné schválenie by mohlo pridať dôveryhodnosti pravde, ktorú obsahuje, ale samotnej knihe by to nedalo božský pôvod. Každá inšpirácia predchádza dielo, a to až do takej miery, že je rozporné hovoriť o následnej inšpirácii. Zdá sa, že túto pravdu stratili zo zreteľa tí, ktorí zastávajú hypotézu Lessia (1585) a jeho žiaka Bonfrèra.

Iný hrubo mylný názor si zamieňa inšpiráciu so zjavením. Tieto dve božské operácie sú nielen odlišné, ale môžu sa odohrávať oddelene, hoci sa môžu vyskytovať aj spolu. V obvinení vznesenom proti raným spisovateľom, že si zamieňali inšpiráciu so zjavením, bolo určité zveličovanie; treba však priznať, že výslovný rozdiel medzi týmito dvoma milosťami, či darmi sa od čias svätého Tomáša stále viac zdôrazňuje.

Rozsah inšpirácie

Otázkou nie je, či sú všetky biblické knihy inšpirované v každej časti, dokonca aj vo fragmentoch nazývaných deuterokanonické: tento bod, ktorý sa týka integrity kánonu, bol rozhodnutý Tridentským koncilom (Denz., 784). Musíme však uznať, že v knihách alebo častiach kníh, ktoré sú kánonické, nie je absolútne nič, z látky alebo formy, čo by nespádalo pod Božiu inšpiráciu?

Počas posledných štyroch storočí existovali autori-teológovia, exegeti a najmä apologeti – ako Holden, Rohling, Lenormant, di Bartolo a iní –, ktorí tvrdili, že inšpirácia sa obmedzuje na morálne a dogmatické učenie a netýka sa histórie a prírodných vied. Myslia si, že týmto spôsobom by sa odstránila celá hromada problémov, ktoré údajne v Biblii máme. Cirkev však proti tomuto pokusu obmedziť inšpiráciu posvätných kníh vždy protestovala. V encyklike *Providentissimus Deus* Lev XIII. povedal:

Nikdy nebude zákonné obmedziť inšpiráciu iba na určité časti Svätého písma alebo pripustiť, že posvätný pisateľ sa mohol pomýliť. Nemožno tolerovať ani názor tých, ktorí, aby sa dostali z týchto ťažkostí, neváhajú predpokladať, že Božia inšpirácia sa vzťahuje len na to, čo sa dotýka viery a morálky, s falošným návrhom, aby sa pravý zmysel hľadal nie v tom, čo Boh povedal, ale v príčine, pre ktorú to povedal (Denz., 1950). V skutočnosti obmedzená inšpirácia odporuje kresťanskej Tradícii a teologickému učeniu.

Teológovia diskutujú o tom, či inšpirácia riadila výber použitých slov, alebo pôsobila iba v zmysle tvrdení uvedených v Biblii. V 16. storočí bola slovesná inšpirácia veľmi populárnym názorom. Proti tomuto názoru ako prví zareagovali jezuiti z Louvain. Zastávali názor, že: „Preto aby bol text Svätým písmom nie je potrebné, aby Duch Svätý vnukol pisateľovi konkrétne použité materiálne slová.“ Protesty proti tomuto novému názoru boli také prudké, že Bellarmin a Suárez považovali za svoju povinnosť zmierniť formuláciu vyhlásením, že „všetky slová textu boli diktované Duchom Svätým, pokiaľ ide o podstatu, ale inak podľa rôznych okolností pisateľov“. Tento názor naberal na presnosti a kúsok po kúsku sa vymanil z terminológie, ktorú si vypožičal zo záporného stanoviska, najmä zo slova „diktát“.

Na začiatku 19. storočia bol populárnejší ako teória verbálnej inšpirácie. Zdá sa, že definitívnu podobu mu dal kardinál Franzelin. Neskorší teológovia si však zachovali terminológiu staršej školy, ale samotnú teóriu hlboko upravili. Nehovoria už o materiálnom diktovaní slov do ucha pisateľa, ani o vnútornom odhalení termínu, ktorý sa má použiť, ale o Božom pohybe, ktorý sa rozširuje na každú fakultu a dokonca aj na exekučné schopnosti pisateľa, a v dôsledku toho ovplyvňuje celé dielo, dokonca aj jeho úpravu.

Posvätný text je teda v celku dielom Božím a v celku dielom človeka, druhého prostredníctvom nástroja, prvého prostredníctvom hlavnej príčiny. Z exegetického a apologetického hľadiska je ľahostajné, ktorý z týchto dvoch názorov si osvojíme. Všetci sa zhodujú v tom, že charakteristiky štýlu, ako aj nedokonalosti ovplyvňujúce samotný predmet, patria inšpirovanému spisovateľovi. Čo sa týka neomylnosti inšpirovaného textu, treba ju pripísať Inšpirátorovi a nezáleží na tom, akým konkrétnym spôsobom zaistil Boh pravdu svojho Písma.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/je-svate-pismo-naozaj-inspirovane-bohom/>